

SLAGLOSIA

ÅRSSKRIFT 1991

S L A G L O S I A
SLAGELSE AMATØRARKÆOLOGISKE FORENING

Å R S S K R I F T 1 9 9 1

Redaktion:

H. Hussmann, SLAGLOSIA

Kaj Hansen, SLAGLOSIA

FORMANDENS BERETNING

Det er nu anden gang, at SLAGLOSIA udgiver et årsskrift, og i den forbindelse kan jeg gøre opmærksom på, at der også i år er gjort interessante fund, som f.eks. jordvold i Gl. Forlev og en boplads fra bronzealderen ved Gerlev Idrætshøjskole.

Når der graves i Slagelse By, dukker der stadig fortidslevn frem, og jeg konstaterer en stigende interesse for disse fund hos byens borgere.

Det ser ud til, at foreningens medlemstal har stabiliseret sig omkring de 50. Det er bestyrelsens plan at lave en kampagne til foråret for at få udvidet kredsen af arkæologiinteresserede, så der bliver flere om at observere fund af arkæologisk værdi.

Jeg vil takke foreningens medlemmer, der deltager i udgravningsarbejdet. Der skal også lyde en tak til de medlemmer, der trofast møder op til vore foredrag.

Der er for kort tid siden indgået en aftale mellem "Samvirkende Danske Amatørarkæologer" (en paraplyorganisation for arkæologiske foreninger) og "De Arkæologistuderendes Forbund" om, at de studerende må holde foredrag om deres studier.

Jeg vil slutte med at rette en tak for det fine samarbejde, vi har haft med Slagelse Kommunes Tekniske Forvaltning, entreprenører samt deres gravefolk, som vi måske kan have forstyrret i deres arbejde. Tak til VTV for udvist interesse.

Slagelse Kommunes Kulturudvalg skal endelig have tak for dets tilskud, der netop dækker omkostningerne ved denne publikations udgivelse.

Torben Hansen

Formand

SLAGLOSIAS AKTIVITETSDAGBOG 1991

Marts

- 17 Markafsøgning fra Holbækvej til Fægangen.
18 Udgravning bag Plejehjemmet i Slots Bjergby.
20 Lysbilledforedrag "Slagelse før og nu" ved maler-
mester Kaj Friis.
23 - 24 Markafsøgning fra den 17. fortsat.

April

- 18 Foredrag om undervandsarkæologi.
20 Udgravning på Bakkevej.

Maj

- 7 Soldning af jord fra Klingeberg.
17 - 29 Udgravning på "jordvold" i Gl. Forlev.

Juni

- 3 Udgravning af ildsteder og affaldsgruber øst for
Fægangen.
12 Udgravning fra den 3. fortsat.
22 Sommerudflugt til Kalundborg og Omegns Museum og
oldtidssamlingen på Lerchenborg.
30 Udgravning af kogegruber og ildsteder vest for Skovse.

August

- 7 - 13 Udgravning fra Gerlev Idrætshøjskole til Vårby Å.

Oktober

- 7 Udgravninger i Boeslunde.
21 Udgravninger i Gl. Forlev nær "jordvold".

November

- 7 Foredrag om middelalderens kirker i Vestsjælland - LOF.

November (forts.)

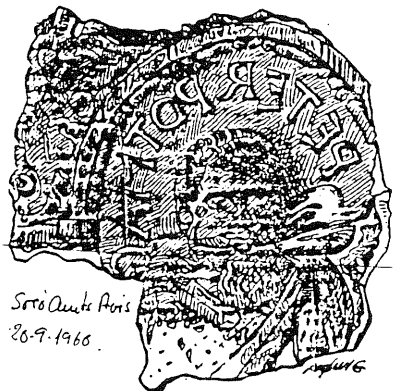
- 10 Besøg på Valbygårdens oldtidssamling og stedet, hvor Mullerupfundene blev gjort.
Her var SLAGLOSIA gæster hos Gl. Sorø Amts Arkæologiforening.
- 14 Foredrag om stenalderens udvikling de sidste 2 mill. år - LOF.
- 16 Tur til Kalundborg og Omegns Museums udstilling: "Oldtidsbønder i Åmosen".
- 21 Foredrag om historiske skibsvrag ved de danske kyster - LOF.

XX

PETER POTTEMAGER FRA SLAGELSE

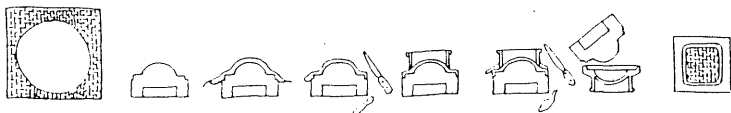
af
Ole Kristiansen

Hvor Korsgade nu krydser Stenstuegade, blev der i 1960 fundet en mængde skår af stjertpotter, fade og ovnkakler. På en af kaklerne stod spejlvendt PETER POTMAG. De noget hjemmegjorte bogstaver på den smukke figurkakkal fra slutningen af 1500tallet viste klart, at indskriften var sekundær. Kunne den mon stamme fra en lokal pottemager? Flere forhold pegede på, at der kunne have ligget et pottemageri i nærheden.

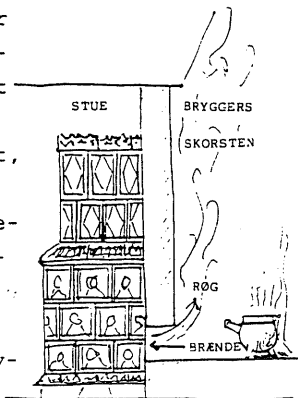
Da Nationalmuseet i 1980-81 foretog omfattende udgravninger på Hillers grund, hvor nu det nye bibliotek ligger, var jeg så heldig at kunne deltage i et par måneder. Jeg argumenterede kraftigt for at få lagt et felt så langt nede mod Korsgade som muligt, idet jeg håbede at få bekræftet min formodning om, at der skulle ligge et pottemageri på stedet, og heldet var med mig i utrolig grad. Selve pottemageriet med ovn fandt vi ikke, men et særdeles righoldigt udsmidslag derfra. Keramikskår i store mængder, der majsommeligt lod sig samle til mere eller mindre hele stjertpotter, øreskåle, fade og kakler - brugte såvel som ubrugte, fejlbrændte - lå i et tykt lag. Selve pottemagervirksomheden viste sig som glasurpittede fliser med påbrændte trefødder og mærker efter potter og kakler. Desuden fandt vi en modellerpind og et afdrejningsredskab - begge af bronze. To meget smukke, helt uskådede matricer (kakkelforme) og brudstykker af adskillige andre vidnede om kakkeimageri. Desværre var der ingen med Peter Pottmagers navnetræk. De kakler, der er fundet i Store Valby, Hejninge og på Antvorskov Slot er alle repræsenteret i Stenstuegade. De kunne meget vel stamme fra pottemageren dér.

En matrice er en negativ lerform, man bruger til fremstilling af kakler. Ved forsøg er jeg kommet frem til den sandsynlige fremstil-

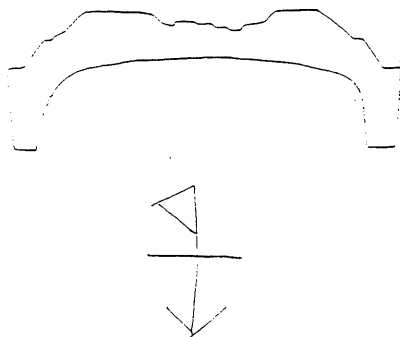

lingsmåde efter spor på de færdige kakler. Billedserien viser, hvordan en lerplade rulles ud på et groft stykke stof og klemmes ned over matricen. Det overflødige ler skæres væk, og en drejet indmuringsliste sættes på og fastgøres med en lerpølse hele vejen rundt. Det overflødige ler skæres væk. Når matricen har suget lidt af vandet fra leret, vendes den, og kaklen løsner sig let og falder af. Den færdige kakkal består nu af tre dele: plade, indmuringsliste og fastgøringsler. Efter brænding, glasering og endnu en brænding er kaklen klar til opbygning af en ovn. Som bindemiddel bruges dertil en stærkt magret lerblanding.

Kakkelovnen blev almindelig i 1500tallet, hvor den afløste det åbne ildsted. Det er en bilæggerovn, dvs. at den har indfyring fra et andet rum. Det var en stor forbedring, for derved undgik man træk, røg og aske i beboelsesrummet, der nu kunne få loft, da røgen ikke længere skulle ud gennem lyren i taget. Men man mistede lyset fra ilden. I den samme periode begynder glasruder at blive almindelige. Det betød en voldsom ændring af boligens indretning, at man ikke længere behøvede at søge sammen om lys og varmen fra ildstedet, men kunne lægge aktiviteterne ud til væggene ved det klare dagslys

Her skal kun præsenteres den ene af de to hele matricer. Det er en såkaldt medaljonkakkal fra midten af 1500tallet. I midterfeltet ses en bister renæssanceklædt herre. Med den ene hånd peger han på et redskab, som han holder i den anden. Det er et stanghåndjern. I Næst-

ved er der ved udgravning af et pottemageri fundet et stort lager af præcis den samme kakkal. Hvis man søger efter den på Østsjælland, finder man en kakkal, der ved første øjekast er identisk hermed, men ved nærmere betragtning ser man, at den har indskriften LUCIUS, og dragten er ganske let afvigende. Det har ikke været muligt at finde ud af, hvem denne Lucius er, men det tydeligt, at det er håndjernene, der er nøglen til gådens løsning. Der findes andre kakler i samme udførelse, men med et andet motiv, fx. Judith med Holofernes' afhuggede hoved. Det er hendes attribut, det man skal kende hende på. Håndjernene kan kun lede tankerne hen på sankt Leonhard, hvis hellighed før og efter hans død fik lænker og kæder til at briste og falde af fanger og sindssyge. Han er meget lidt kendt i Danmark, og Lucius kunne være en fejltolkning for Leonhard.

Bagsiden af matricen er ligeledes yderst interessant, idet den som en af de meget få er forsynet med et indridset bomærke, - kunne det måske være Peter Pottemagers?

På Nationalmuseets nyåbnede renæssance-udstilling kan man nu bese matricerne og pottemagerredskaberne fra Stenstuegade i Slagelse.

METALJAGT

Min interesse for arkæologien har jeg arvet fra min far, som var meget interesseret i stenalder og stenredskaber. Fra lille af var jeg med på nabomarkerne for at finde stenredskaber.

Senere blev det til mange gode diskussioner om redskabernes brug m.m.

Vore ferieture gik også tit til steder med spændende slotte, kirker, runesten eller tilsvarende.

På samme måde har jeg selv slæbt min familie gennem det halve Europa.

Jeg havde selvfølgelig gjort mig mange tanker om, hvordan jeg kunne finde frem til bopladserne. Jeg forestillede mig bl.a., at hvis jeg kunne finde de gamle vej- og stiforløb, ville det også være muligt at finde bopladser/byer med hvad dertil hører.

Denne noget bagvendte metode har jeg dog opgivet.

Men en dag for 10 år siden så jeg en annonce for en metalsøger til overkommelige penge -- Jeg var solgt -- den var købt, og der røg al min fritid fremover!!

Tro mod mine gamle ideer gik jeg ture langs stien fra Tårnborg Kirke til Noret. Der fandt jeg bl.a. et bronceremspænde og og en lille bronceskive med lidt dekoration på - ikke særligt op-hidsende.

En anden sti -"kirkestien" - fra Ottestrup Kirke mod øst - går gennem en lavning, og over den smalle å er lagt et par svel-ler, som danner spangen. Over denne havde en vis Hr. Peder en gang i middelalderen kastet sin sønderdelte runeindskrift. En lille blyplade, som jeg foreløbig har fundet 5 stykker af. Først ved den 5. var runologen i stand til at sætte stykkerne sammen til en

sammenhængende plade. Da jeg afleverede det første runestykke til C.L. Vebæk fra Nationalmuseet, viste jeg ham også småtingene fra Tårnburg. Han mente, at spændet var nyere, men skiven var en "Borgerkrigsmønt" (en simpel mønttype fra omkring 1300).

Aha --- hvis der er een, er der også flere - og det er da også blevet til mere end 2.500 siden da, een ad gangen, så der er gået meget tid.

Det blev hurtigt klart for mig, at det store materiale fra Tårnburg måtte være ganske værdifuldt - men hvordan få en ordentlig registrering af de tusindvis af fund.

En samtale med Svend Hansen fra Sorø Amts Museum fik mig til at lave en grov inddeling på 13 - 15 store felter.

Det var til nogen hjælp, men da materialet på Tårnburg er meget ensartet i alder, var felterne nok mest til hjælp for mig selv, fordi det, da mine afsøgninger blev mere systematiske, frem og tilbage med de vel 70 - 80 cm, som søgeren afsøger, viste sig, som jeg tidligere kun havde haft fornemmelse af, at på visse steder var der bid næsten hver gang, hvorimod andre områder var omtrent tomme.

Det måtte kunne gøres bedre.

Et par år blev hvert fund afmærket med en nummereret, gul pind, og fundet naturligvis puttet i en pose med samme nummer. Senere blev pinden indmålt med landmålerudstyr.

Det var udmærket og ganske nøjagtigt men meget tidskrævende og med alle muligheder for, at de gule pinde forsvandt, blev ulæselige eller andet.

Det optimale system er sikkert det, som Henning Nielsen Fra Mu-set i Korsør fandt frem til for et par år siden.

-Nemlig et almindeligt pejlekompas. Det hænger altid om halsen på mig, når jeg er ude, og et par kompasretninger til kendte punkter som markhjørner eller hushjørner gør, at man senere vil kunne finde frem til fundstedet med nogle meters nøjagtighed.

Det er knapt så nøjagtigt som landmålerudstyret, men har adskillige andre fordele.

Man skal dog ikke have kuglepenen med metalpatron i samme hånd som kompasset, ej heller holde kompasset hen til øjet, som jeg startede med - det gav op til 8 graders fejlvisning på grund af metalbøjlen på hovedtelefonen.

Herefter var det bare at komme afsted kilometer efter kilometer, så vil billedet af bosættelserne komme frem.

Ved specielt spændende fund, hvor der er langt til anvendelige pejlepunkter, f.eks. sølvskatten i Neble, hvor jeg gik i 3 år fik plottet de enkelte fund ind, vil pejlekompasset ikke være nøjagtigt nok, - her fandt jeg et nøjagtigt pejlepunkt - a) en elmast over en vindmølle og b) en anden vindmølle over et havehjørne. Ud fra dette punkt, som jeg kunne finde frem til med $\frac{1}{2}$ meters nøjagtighed år efter år, skridtede jeg fundene af ved hjælp af dyrkningsretningen, som var ca. øst-vest, f.eks. 14 m vest/3 m nord eller 2 m øst/4 m syd. Det billede, som jeg havde samlet på de 3 år, der gik, inden Nationalmuseet gravede skatten ud, var fuldstændig i overensstemmelse med det billede, som NM lavede under deres udgravning. Punktet, hvor jeg mente skatten måtte være, viste sig at være 4 - 5 m længere oppe ad den svage stigning, som skatten var begravet på.

Skatten var blevet spredt "ned ad bakken".

I starten gik jeg naturligvis meget på må og få og en del af det, jeg foretog mig, kan jeg nu se, var temmeligt værdiløst, men efterhånden som tiden gik, og jeg havde stoppet lastbilen tilstrækkeligt mange gange for lige at se på "noget", begyndte jeg at kunne skelne steder, hvor der havde været beboelser. Her viste det sig at være en fordel, både at sidde 3 gange så højt som i en personbil, og vel endnu mere at køre i det samme område år efter år og se de samme områder efterår og vinter i lyst og overskyet vejr

og i vådt og tørt føre. Jeg huskede også, at jeg et sted havde læst, at Kaupang-handelspladsen i Norge blev opdaget på grund af meget mørk jord langs vejen, som gik over området, hvor pladsen blev udgravet.

Det holdt også stik. -- Bl.a. husker jeg et par steder i Boeslunde, hvor jeg på 5 - 600 meters afstand havde bemærket mørkere områder fra bilen og efter en kort tur fyldt lommen med 2000 år gamle potteskår. Nogle af pladserne kan faktisk ses på 500 - 800 meters afstand i måneskin - efter 2000 år!

Det er vigtigt at kende lidt til potteskårene. Hvis man ikke gør det, arbejder man faktisk i blinde. Jeg er absolut ikke ekspert på området, men nogle få råd kan hjælpe meget i starten med middelalder og jernalder.

- 1) "Jernalderkaramik" op til ca. 100 indeholder oftest meget groft, grusagtigt materiale.
- 2) Glasur fremkommer først omkring 1200.
- 3) Grønne kakkellovnskakler i klar grøn farve og med dybt relief, omkring 1500/1600.
- 4) Dårligt glaserede brune og grønne kandeskår med fingerindtrykninger forneden, omkring 1300.
- 5) "Østersøkeramik" med karakteristiske bølgelinier og omkringløbende linier, omkring 1000-årene.
- 6) Kuglepotter - med indadbuede mundingsrand, vikingetid.
- 7) Randskår med facetter på randen, omkring år 0.

Disse forenklede råd skal tages med forbehold, særlig vedr. datering, men de er let genkendelige og findes ofte på bopladserne.

Normalt starter sæsonen efter høst, når jorden er pløjet. Den første tid er ikke særlig god. Det er på alle måder en fordel, at jorden er regnet sammen og så plan som muligt, specielt med den lille søger, som jeg næsten altid benytter mig af.

Hvis det er nye områder, jeg går på, er det også vigtigt at kunne se, hvad der ligger oven på jorden af potteskår, forbrændte sten og om jorden er mørk "bopladsjord". Dette bliver jo først tydeligt efter regn.

Når der så er bid, er jeg meget stædig (er der een ting, er der vel også flere) og det holder ganske ofte stik.

En fordel ved den lille søger er, at den ikke vejer så meget; jeg kan holde ud at gå med den i flere timer uden at få ondt i armen. Men det er vel medvirkende til, at ca. 95% af fundene gør jeg i under 5 cms dybde. Det passer mig udmærket, da det er besværligt at grave dybere, og da det som regel er hestesko. Forøvrigt kommer det op om et par år med ploven.

Med hensyn til udgravninger er jeg ikke så utålmodig som mange andre, kun ved særligt spændende anlæg vil jeg naturligvis gerne have "taget hul" hurtigt. (eks.: Forlev-borgen).

Andre steder skal tiden gå nogle år for at få samlet tilstrækkeligt med oplysninger (Eks.: Neble-skatten).

Endelig ville jeg naturligvis gerne have bekræftet nogle af de "billeder", jeg har dannet mig gennem årene. (Eks.: et smedeværksted på Tårnborg (våbensmedie?)) og en del jernudvindingspladser omkring Boeslunde.

Et ønskefund?

Jo - jeg ville gerne finde et møntstempel på Tårnborg, således at man kunne stedfæste en af vore 680 typer borgerkrigsmønter (ca. 1250 - 1375) til Tårnborg.

Men O.K. - Et nyt sæt guldhorn kunne også gå an.

Ole Bundgård.

"Krone" fra Christian IV, 1620. Kongen indførte 1618 "kronen" til en værdi af $1\frac{1}{2}$ daler, men snart efter overførte han navnet på den her afbildede mønt, der kun er $\frac{2}{3}$ af en speciedaler.

Bagsiden af Frederik III's norske tenmark fra 1650 viser den norske løve med hellebard og kongens valgsprog: DOMINUS PROVIDEBIT - Herren vil være mit forsyn.

Den såkaldte "gehelmede rijksdaalder" eller "prinsedaler", - slået til minde om den 1584 myrdede Vilhelm af Oranien og som et modstykke til Philip II's daler.

Daler slået 1625 af den meget katolske Ferdinand II, Christian IV's store modstander i Trediveårskrigen.

Daler slået af hertug August af Brunsvig-Lüneborg, en af tidens lærdeste forfattere, "Gustavus Selenus", hvis bibliotek omfattede 180.000 bind, heriblandt mange værdifulde håndskrifter.

AKTIVITETER UNDER VANDET 1991

Som det vil være nogle bekendt, har Slaglosia blandt sine medlemmer en sportsdykkerklub, hjemhørende i Slagelse. Dette medlemskab skyldes, at der blandt sportsdykkere er en ret stor interesse for arkæologi, og mulighederne for spændende fund er store på havbunden, som omtalt i årsskriftet 1990.

For at beskrive interessens størrelse kan det nævnes, at ud af klubbens ca. 60 medlemmer har 17 deltaget i flere arkæologirelaterede aktiviteter og heraf har 7 ydet en større indsats i det forløbne år.

De aktiviteter som vi har haft i gang, omfatter et begynderkursus i marinearkæologi, rekognoscering og opmåling på flere lokaliteter med stenalderlevn, et større havnemoleanlæg, et lille adgangskontrolfort og en lille privathavn.

Det afholdte kursus havde til hensigt at give deltagerne en nødvendig grundviden om, hvad man må og skal med fortidsminder til søs, hvor fund kan forventes, og hvad det kan ligne efter mange år på havbunden. Ligeledes blev positionsbestemmelse og opmåling gennemgået, ----- og der blev opfordret til videre deltagelse i kurser om marinearkæologi.

På de forskellige steder har der været involveret fra 2 til 10 dykkere, afhængig af opgavens art. På en af lokaliteterne er det på grund af mudret bund ikke nemt at være mere end 2 dykkere ad gangen, da man ellers nemt ødelægger sigtet for hinanden.

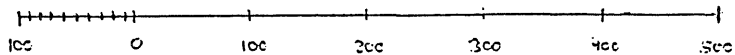
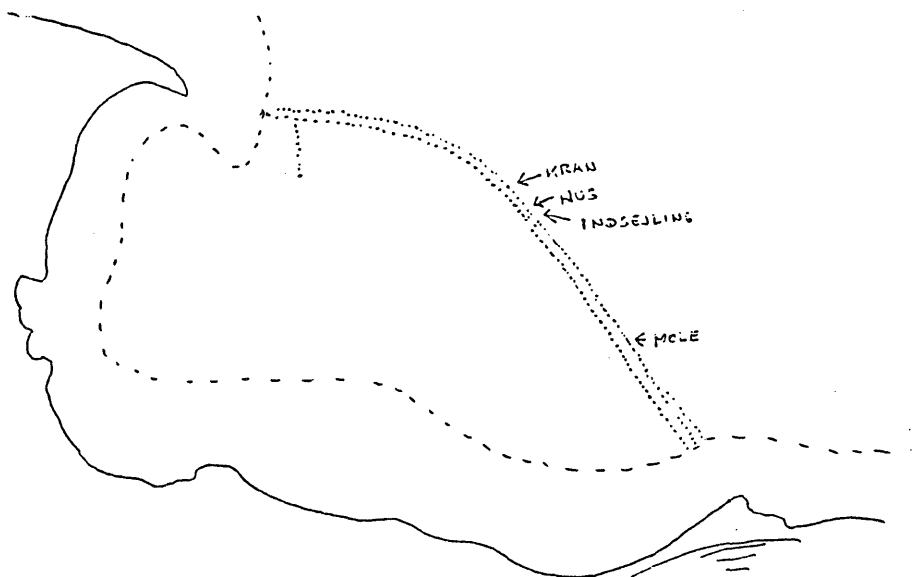
Til gengæld er der i et område med stenalderlevn god plads til alle, da udstrækningen, som vi indtil videre kender til, er på ca. 1 x 0.2 km. Dette er naturligvis ikke én stor boplads, men nærmere et tegn på et godt område, som gennem tiden har været anvendt af mange. De fundne genstande tyder på Kongemosekultur og Ertebøllekultur, men det meste er desværre nedbrudt og omlejret meget. Vi leder stadig efter "smørhullet" med de uforstyrrede bopladslag. Men

der er spændende ting i området, hvor der netop er blevet fundet et intakt 6-7000 år gammelt økseskaft af Per Lotz - en af Danmarks pionerer på området.

Af væsentligt yngre dato er et meget stort formodet havnemoleanlæg, som strækker sig over knap 700 meter mellem 2 næs, mens bredden af molen er ca. 11 meter. Dette anlæg blev opdaget af Ole Bundgård på en flyvetur og blev straks omtalt til Henning Nielsen, Sorø Amtsmuseum, som bl.a. har beskrevet anlægget i "Aspects Of Maritime Scandinavia".

Anlægget er C-14 dateret til mellem 1450 og 1495, men dets præcise formål og udseende er endnu ikke helt fastlagt.

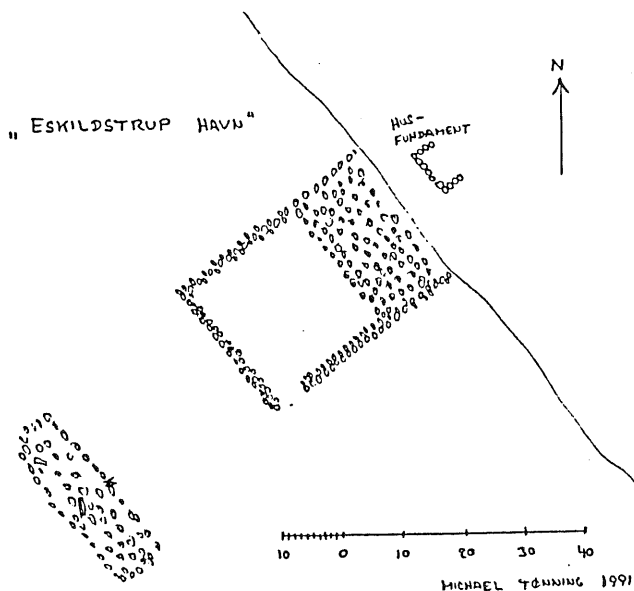
Efter hvad vi hidtil har set, må molen have været stenbelagt (som kørevej?) og forsynet med spunsvægge af dels hele og dels kløvede elletræstolper, sandsynligvis op mod 8000 stykker. Ca. midt i molen var der en 6 meter bred indsejling, måske med en træbygning på det vestlige molehoved. 30 meter vest derfra har vi 2 meget store, lodrette pæle. Var det mon havnekranen? Der er endnu mange ubesvarede spørgsmål og mange kvadratmeter at afsøge. Tak til Henning Nielsen for opgaven.

HENNING NIELSEN, S.A.M.

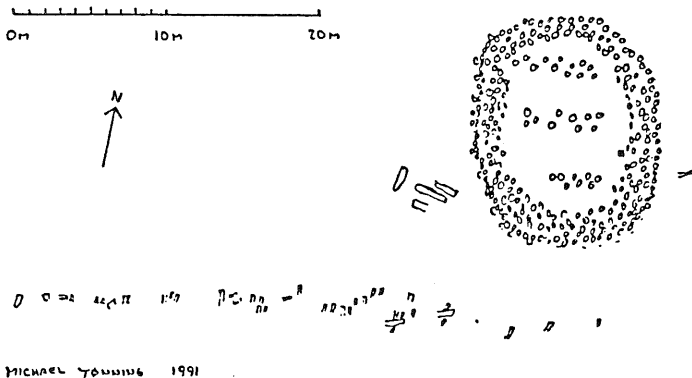
Et andet sted fandt vi en dag tilfældigt på et par meter vand en aflang stor bunke sten med træstykker stikkende ud nogle steder. Første tanke: "Ballaststen fra en stranding", men ved en hurtig afsøgning fandtes intet bevismateriale for, at det kunne være et skib.

Ved en senere afsøgning fandt jeg forklaringen: stenbunken var bygget som dækmoles for en lille havn, hvis konturer stadig anes på bunden inde under land. Havnen fungerede i 1800-tallet, men blev opgivet igen først i dette århundrede. Dog blev den ikke mere glemt, end det lykkedes at finde ud af, at den sandsynligste sidste ejer i 1880-erne hed Henrik Rasmussen. Denne oplysning kostede megen telefonid, men gav også mange gode samtaler med hjælpsomme mennesker. Her var især Skælskør Egnshistoriske Arkiv v. Johs. Lyshjelm en god forbindelse.

Den sidste lokalitet, jeg vil nævne, har muligvis været et lille fort til beskyttelse af Skælskørs indsejling. Noget sådant formodes i hvert tilfælde i en egnsbeskrivelse fra 1759, men som det tager sig ud nu, kunne det også være en omladestation mellem større og mindre skibe eller måske en slags toldbod. Ingen af disse formodninger er der specielle indicier for, og anlægget er indtil videre udateret. Men det må med sin længde på over 40 meter have haft en vis betydning. Udstrækningen har tidligere været større end nu, da der ved uddybningsarbejde lige før år 199 blev opgravet "en del" kraftige egepæle ved anlæggets østende. Der er stadig meget træ tilbage, egestolper op til 30 x 50 x 200 cm og planker op til 10 x 30 x ?? cm.

Udover "trævæggen" på ca. 40 meter består det nu synlige af en slags stenfundament på 12 x 15 meter --- og så er det spændende, hvad der gemmer sig i det 0.5 - 2 meter tykke dyndlag. Der er en jævn omrokering af bunden grundet strøm, så ved hvert besøg ser det hele lidt anderledes ud end sidst.

Som det fremgår af ovenstående, har vi meget at se på, men endnu for lidt reel viden om, hvad vi ser. Vi håber absolut på, at

Et lysbilledforedrag af malermester Kaj Friis.

Lysbilledserien startede med et flot vue ud over Slagelse By - set fra Galgebakken i Slots Bjergby. For nu at belyse Slagelses omskiftelige historie forblev kameraet ude i periferien og fokuserede først på Trelleborg, hvor K. Friis i sin ungdom havde fulgt udgravningerne på nært hold. Han var f.eks. til stede, da arkæologerne fandt portnøglen lige under den sammenstyrede port.

Fra vikingeanlægget bevægede billedrækken sig derpå over til Hvilehøj, hvis randsten K. Friis som ung spejderleder havde optalt til 82. Gad vide, om de alle stadig står der? Der panoreredes så hen over Hellig Anders Høj - Hellig Anders Kilde og til Antvorskov Ruiner, for derfra - ad Bjergbygade med en præsentation af Frøkenklosteret og Acciseboden - at nærme sig centrum.

Acciseboden i Bjergbygade omkring 1900.

I bymidten dvælede K. Friis forståeligt nok længe ved Sct. Mikkel, fordi han gennem årene havde deltaget i flere restaureringsarbejder af kirken. Da kirkens håndskårne døbefont skulle nymales, blev K. Friis tildelt opgaven, og det fremgik tydeligt af billedet, at han udførte restaureringen på fornemste måde. K. Friis må have været noget af en vovehals, for han påtog sig også de halsbrækkende samt livsfarlige job - via stiger og uden moderne tiders sikkerhedsforanstaltninger eller kraner - at klatre helt til tops for at male Sct. Mikkel's spir og for at lægge 23 karats guldblade på vindfløjen.

Fra Sct. Mikkel's gik turen til Det Gamle Kloster og Helligåndshuset, der - før det blev restaureret - husede et fyrrum med egen dampkedel.

Så blev der blandedt op for et smukt og harmonisk, men desværre for længst spoleret miljø ved Brænderigården med den gamle byport og dens søjler samt gitter. Hvad er der blevet af denne byport? Det ville være oplagt at genskabe denne arkitektoniske perle, fordi en sådan byport ville være en elegant indgangsport til Slagelse By og samtidig danne en imponerende introduktion til Slotsalleen.

Slotsporten. Slagelse.

For en arkæologiinteresseret er det selvsagt stærke sager at skulle se på billederne af saneringerne i Smedegade, Rådhuskvarteret og Løvegade, velvidende, at man i datiden ikke prioriterede arkæologiske undersøgelser eller udgravninger i samme omfang, som vi gør i nutiden med det resultat til følge, at vigtige informationer og uerstattelig viden om Slagelses fortid er tabt for stædse.

FUND I OG OMKRING SLAGELSE

Jeg får tit stillet spørgsmålet: "Hvad er der egentligt gjort af arkæologiske fund i og omkring Slagelse?"

Det skal jeg forsøge at besvare efterfølgende.

Selv om Slagelse er et af de ældste bysamfund, vi har i Danmark, er der faktisk kun gjort forholdsvis få fund. Det skyldes ikke, at der ikke er noget af arkæologisk interesse, men snarere, at der ikke har været en arkæologisk bevågenhed før i 1989, hvor Korsør Kommune besluttede at ansætte en arkæolog, der skulle opbygge et museum i Korsør.

Siden Henning Nielsen er blevet museumsinspektør ved Sorø Amtsmuseums Arkæologiske Afdeling i Korsør, er der blevet undersøgt ganske meget. Men det er dog stadig sådan, at det meste først opdages, når et jordarbejde er i gang. Derved vanskeliggøres en ordentlig arkæologisk undersøgelse. Jeg vil her give en lille oversigt over de fund, der er gjort i og omkring Slagelse før 1989.

1. SKOVSE.

Ved byggemodning af hele erhvervsområdet syd for Skovse var der spor fra oldtiden. 4 gårdtomter fra vikingetid og begyndelsen af middelalderen. Køge- og hælgruber fra ubestemte tidsperioder. Et meget stort antal stolpehuller, både enkeltvis, nogle steder parvis og andre steder mange (15 - 20) i aflange grupper. Store plader med brostensbelægning. Uglaseret keramik i lange baner.

Ved nedlægning af naturgasledningen ved den gamle hovedvej og ved den gamle Møllegård var det muligt at se helt tilbage til den gang, da der blev lagt kviste og grene på vejen i de regnvåde tider. De nederste hjulspor gik i bunden af en hulvej, ca. 1 m under den gamle asfalt. Jeg mener selv, at det har været en vej tilbage fra engang i tidlig jernalder.

2. ANTVORSKOV.

Da der blev udstykket parcelhusgrunde ved Antvorskov, kom jeg for sent med at se på jordarbejdet. Det var dog muligt at se, at der var både gruber og stolpehuller, men ingen spor af keramik og teglstumper.

3. GL. KONGEVEJ.

Da hele Agersøvej-kvarteret blev anlagt, var der spor efter oldtidsbebyggelse. Mange stolpehuller og store (2-4 m) gruber med trækul og træstumper. Mindst 2 dolktids- (sen stenalder) stenkister. Hele bakketoppen var overstrøet med gruber, både med og uden sten. Nogle gruber var helt kulsorte og andre var trækulsblandet, og få var helt lyse.

Den gamle Kongevej, som blev anlagt af Frederik d. 2. i 1578 til Korsør fra hans kongeslot Antvorskov, kunne tydelig ses, og netop her på bakketoppen var den delt i 2 linieføringer.

4. IDAGÅRD.

Egholm ved Idagård gemmer (eller gemte) nok det mest interessante, der endnu er fundet i Slagelse. Her var både stolpehuller, der kunne vise huskonstruktioner og grubehuse med tagkonstruktioner og rester fra håndværk i bunden. Store bålgruber, brønde med værdifulde genstande, tofteskel og meget andet.

Også her var der rodet rundt, og der belv ikke foretaget nogen egentlig arkæologisk undersøgelse. Jeg måtte gå rundt mellem gravemaskiner og byggefolk, men det var dog kun meget lidt, der blev ud af dette. Der var, ned mod en lille sø, der den gang var her, et lag på 2 m med utrolig meget oldtidskeramik. Jeg vil dog gemme en gennemgribende beretning om Gækkelund til et senere årsskrift.

Det er med lidt vemod, at jeg så tænker tilbage og forestiller mig, hvad der kunne være kommet ud af en gennemgribende

undersøgelse af denne landsby, der her er blevet grundlagt en gang i tidlig bronzealder og først forsvinder på kongens ordre i 1578.

5. VED SPRITFABRIKKEN.

På pladsen, hvor Halmvarmeværket ligger, har der i oldtiden været en mindre sø og et engområde. Der var mange gruber med trækul og mange spredte stolpehuller og lidt keramik.

Næsten samtidig med fund fra Halmvarmeværksgrunden blev der ved jordarbejder før bygning af Fragtcentralen også fundet oldtidsspor. Der var store pletter med lerklining og meget trækul. Den keramik, der blev fundet, var så dårlig, at den ikke kunne give et præj om tid eller periode.

6. NØRREVANGSKIRKEN.

Da Slagelse skulle have en kirke i Nordbyen, blev der på denne plads ved fjernelse af al overjorden fremdraget mellem 150 og 200 sorte pletter. Spor efter oldtidsploven - arden - kunne ses i undergrunden, spor efter huse i iden sydligste del og stolpehuller midt på pladsen. Min viden i dag er langt større end den gang, og i dag ved jeg, at vi her havde en gravplads. Muligvis fra førromersk jernalder?

7. VED ANLÆGGET.

I grøften, der belv gravet, da der skulle lægges fjernvarmerør, kunne der ved Frederikshøj ses et stenbelagt vadested over en vandløb, der kom fra skoven og ved Slagelsehallens parkeringsplads. Kulturlag med keramik fra romersk jernalder (omkring år 0). En enkelt brønd fra 1200-årene viser, at byen dengang også havde rødder herud.

8. SLOTSALLEEN.

2 eller 3 grubehuse med plankespor. Det var dog ikke muligt at sætte årstal på.

9. STRANDVEJSMØLLEN.

Mange gruber og tykke kulturlag, kun få keramikstykker, muligvis fra keltisk jernalder, 300-400 efter Kr.

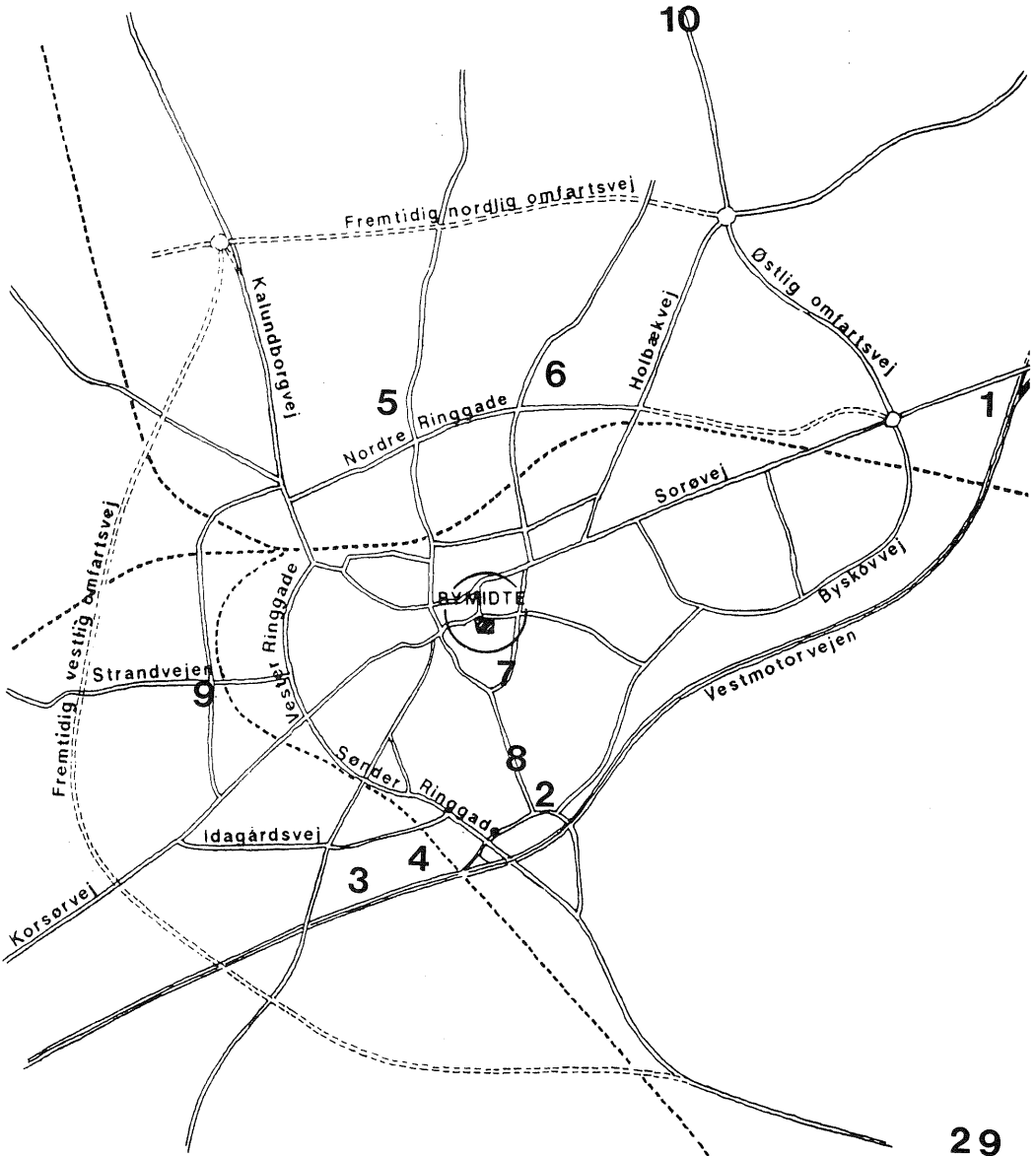
10. NYKØBING LANDEVEJ.

Da Nykøbingvejen skulle gøres bredere og bakken graves af, stødte gravemaskinerne på nogle utroligt store granitsten, hvoraf nogle var lange og pænt tilhugget. Det må helt givet være fra et stort byggeri, men hvilket? De største var hugget i kvadrat, 85 x 85 x 85 cm og i et antal af 25 - 30 stk. De aflange var 50 x 30 x 200 cm og var i et antal af 16. Herudover var der mange flade sten på mellem 30 og 90 cm fra kant til kant. Vejfolkene fortalte, at de havde kørt mindst lige så mange væk. Da alle stenene var pænt tilhugget på mindst en side og nogle på 3 sider og andre med runde kanter, så jeg vil mene, at vi her har resterne af et stort byggeri, der så er blevet genbrugt som stenkiste for afvanding af markerne. Ud over disse observationer har jeg gjort mange andre, og der er jo også nogle tilbundsgående arkæologiske udgravninger på Slagelse-egnen. Lad mig her nævne udgravningerne i Sct. Miksels Kirke og biblioteksgrunden i Løvegade. Som noget af det mest gennemarbejdede: udgravningerne i St. Valby, Hejninge og på Trelleborg.

Jeg håber, at vi snart kan få Slagelse med på den arkæologiske vogn. Det er lidt ærgeligt, at vi har et af de ældste Handels- og bysamfund, og at det så er så dårligt belyst. At mulighederne er til stede ses af, at når der graves i byen, så vælter det frem med fortidslevn. Men byen er nu blevet fornyet så meget i de seneste år, at det, der er tilbage, er af absolut vigtighed, hvis vi skal have bare en lille smule at fremvise.

Torben Hansen.

SLAGELSE BY

KONGSGÅRDEN I ROSTED

De fleste udgravninger skyldes tilfældige opgravninger, hvor noget viser sig.

Men der er behov for arkæologisk interesse omkring nogle lokaliteter, som ikke går længere tilbage end den sene middelalder og renaissance, og nogle af disse interessante steder vil der blive peget på i denne artikel.

På Kong Frederik den Andens tid indtog Antvorskov en central plads i kongeriget. Geografisk lå det midt i riget, Da Skåne, Halland og Blekinge endnu var dansk land. Trafikalt lå Antvorskov centralt ved vejen over Sjælland i kort afstand fra Storebælt.

Endvidere havde Sydvestsjælland dengang betydelig mere skov, og det blev af Frederik den Anden udlagt til jagtområde - en såkaldt vildtbane.

Derfor blev Antvorskov også et af Frederik den Andens foretrukne opholdssteder, og han befalede, at klosternavnet skulle erstattes af navnet slot. Men i folkeminde hed det stadig Antvorskov Kloster, så derfor befalede kongen, at Brødre Bjergby skulle hedde Slots Bjergby og i et brev, givet på Kronborg den 17. april 1585 skrev han:

"..... at eftersom Vi med stor omkostning har ladet forandre og forbygge vort og kronens kloster Antvorskov, så at det nu til et kongeligt husværelse og slot er tjenligt og anseeligt, og billigt derfor eragtes, da ville Vi, at samme Vort hus herefter ikke skal benævnes et kloster, som til des sket er, men at det skal være, kaldes og holdes for Vort og kronens slot. Thi forbyder Vi alle, i hvo de helst ere eller være kunne, særdeles Vore og kronens bønder og tjenere, at nævne og kalde fornævnte vort hus ved klosternavn eller andet navn end Vort og kongens slot Antvorskov slot. Såfremt nogen befindes herimod at gøre, da skulle de

hver gang have forbrudt en færdig ox, Vore og kronens tjenere til os, og andre vore undersætter og gode mænds tjenere til deres her- skab. Herefter sig alle og hver kan vide og rette, og for deres ska- de tage vare, ladendes det ingenlunde".

Med Frederik den Andens kærlighed til egnen - og ikke mindst glæ- den ved den gode jagt, blev der oprettet en jagtgård i Rosted.

Vi ved, at kongen i 1577 lod den ene fløj af Vollerupgårds ho- vedbygning flytte til Rosted, men hvilket omfang jagtgården ellers havde, er et ubesvaret spørgsmål. At der må have været et anseeligt anlæg, bekræftes af, at kongen har udsendt flere kongebreve med da- tering i Rosted, det tidligste var fra 1571. Når kongen havde kan- celliet med, må der have været rummelige forhold. Ikke mindst ef- ter, at den 18 fag lange og to stokværk høje bindingsværksbygning fra Vollerupgård var genopført ved jagtgården.

Jagtgården lå på den jord, som efter udskiftning blev tillagt gård matr. nr. 7, der tilhørte Knud Larsen. Der er fundet mønter fra Frederik den Andens tid, munkesten, glacerede fliser og pro- filsten på et område, hvor Knud Larsen gennem mange år havde sin roekuleplads.

Nu tilhører jorden Antvorskov Kaserne, der er anlagt en vej o- ver pladsen, og der er plantet en del.

Efter Frederik den Andens død i 1588 blev slottets jægere gar- nisoneret på gården, og senere blev den rammen om et stutteri.

I mandtalslisten fra 1645 nævnes i Rosted gård nr. 1, der be- boes af sognefoged og skovfoged Hemming Christensen. Gården var dobbelt så stor som de andre gårde i landsbyen, men inden rytter- godsets salg i 1774 var denne gård delt i to.

Hidtil har interessen for Frederik den Andens jagtgård i Ro- sted været begrænset. Museumsinspektør Hans Stisdal har for år til- bage aflagt et besøg og ytret sig positivt om værdien af en udgrav- ning, med hidtil er der kun kommet tom retorik.

Fra et lokalhistorisk synspunkt vil det være interessant at få oplyst noget om åremål, udstrækning og niveauet.

Proprietærgården Skovsgård med den store hollandske mølle ligger mellem Gyldenholm og Esholte. Gården genopstod omkring 1800, men tidligere lå den lidt længere mod Esholte. Her kan man stadig på marken se, hvor det gamle voldsted har været. Det er almindelig mark, men det ville være interessant at få det middelalderlige Skovsgård undersøgt, for her sad Frederik den Anden også og lod sine breve skrive.

Vollerupgårde ligger, hvor den middelalderlige Vollerupgård lå, men de to gårde, som bærer stedets gamle navn, ligger på ladegårdens plads, og selv hovedborgens banke er opdyrket. Der er dog rejst en ubetydelig fredning af borgbanken, der dog må dyrkes som hidtil.

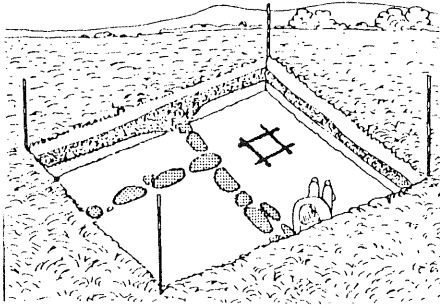
Et fjerde overset sted er Rollerup. Det var også en middelalderborg, som blev opløst af Antvorskovs opkøb af adelsgods. Rollerup ligger ved Valdemarskilde, men på modsat side af jernbanen. I tørre somre kan man se stedet aftegne sig i marken.

Ud fra en lokalhistorisk interesse vil det være af stor betydning, om der kunne fremdrages oplysninger om Jagtgården i Rosted, Den gamle Skovsgård, Vollerupgård og Rollerup, for de tre sidstnævnte lokaliteter ligger hen som dyrket område, og derfor er der ingen grund til at lade pløjelaget vokse yderligere.

Ole G. Nielsen

FELTAKTIVITETER

af
H. Hussmann .

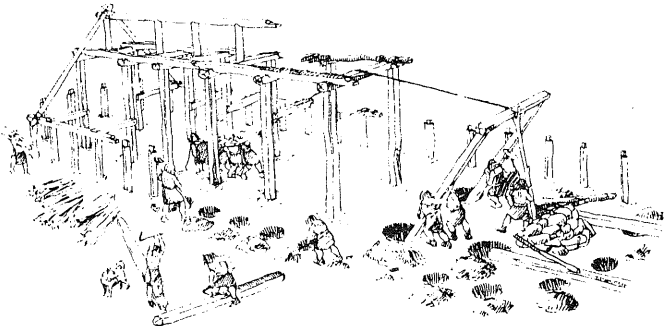

Også i år har " Slaglosia " hjulpet Sorø Amts Arkæologiske Afdeling med markafsøgninger og udgravninger . Inden vejvæsenet påbegyndte arbejdet ved Ndr. Ringgades forlængelse fra Holbækvej til rundkørslen på Sorøvej, afsøgte " Slaglosia " i marts måned vejbanens jordoverflade fra Holbæk - vej og til Fægangen uden at observere noget af arkæologisk værdi .(Der er ikke bid hver gang .)

I juni blev der på højdedraget øst for Fægangen fundet en boplads fra jernalderen med ildsteder og affaldsgruber . Vi kunne under udgravningerne påvise lag med trækul, og vi fandt sodfarvede sten samt særdeles medtaget , sort keramik .

Velvidende , at Ottestrups Vikingegravplads lå i en lige linie foran os , vandrede blikket uafsladeligt fra Fægangens højdedrag henover landskabet ad Ottestrup til med uundgåelige tanker om , hvad det mellemliggende dragende landskab mon måtte " gemme på " til os fremover ? Vi får se , hvad vi har til gode her ?

Ved udgravningen bag Plejehjemmet i Slots Bjergby før påske blev der fundet stolpehuller fra Yngre Bronzelader . Var det monstro i disse boliger , at Højfolket havde boet ? En snublende nær tankegang , da Slotsbjergbyhøjene kun ligger få stenkast fra husene ?

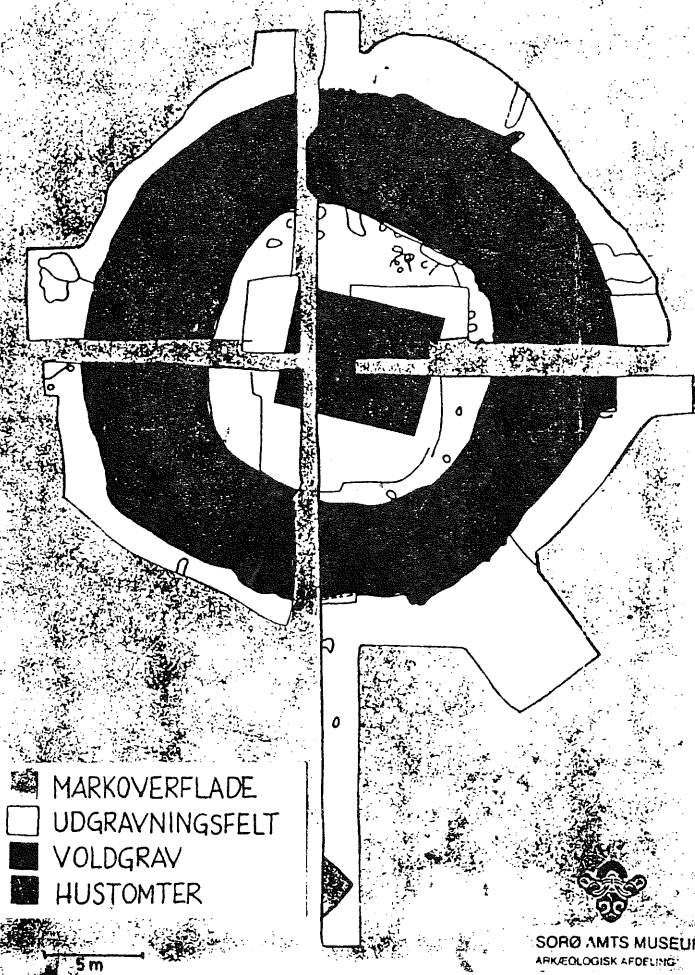

I maj blev der gravet i Gl. Forlev få hundrede meter fra Trelleborg . Anlægget blev døbt " Jordvold " - en velvalgt navngivning . " Jordvold er et forsvarsanlæg fra ca. 1300 med en nedbrændt bindingsværksbygning på 7 x 5 meter omgivet af en cirkulær voldgrav , der var 5 m bred og 2 m dyb . Hele anlægget var 25 m i diameter .

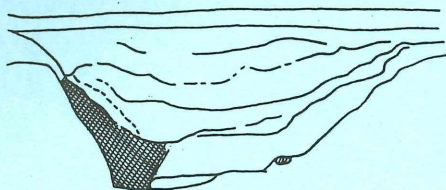
J. Hansen fra Slalasia fandt i en stensætning på voldgravens yderside et fragment af et jernspænde , østersøkeramik , knoglerester , en pæn skive-skraber samt flintafslag .

Jordvolds bygherre og arkitekt må have haft Trelleborg som model eller forbillede til denne Trelleborgpendant en miniature ?

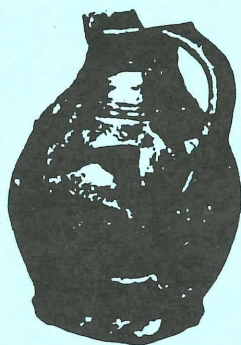
" JORDVOLD " ET VOLDSTED FRA MIDDELALDEREN

Profil gennem den jordfyldte voldgrav . Kantens beklædning med græstørv er vist med krydsskravering .

I forbindelse med borgen er der fundet skår af blyglaserede kander af samme slags som den på billedet . Sådanne kander kan dateres til tiden mellem 1250 og 1350 .

(Illustrationerne er venligst stillet til rådighed af museumsinspektør H. Nielsen fra Sorø Amts Museums Arkæologiske Afdeling .)

Fremhæves skal endelig fundet af en ret sjældent forekommende ildbuk fra et felt i nærheden af Gerlev Idrætshøjskole - samt at senere supplerende prøvegravninger på " Jordvold " i Gl. Forlev indicerer , at der , når økonomien tillader det , nok burde foretages en større arkæologisk udgravning på stedet .

I et grubehus uden for " Jordvold " lå skår af Østersøkeramik af samme type som på billedet (fundet på Trelleborg) .

SLAGLOSLIA

B E S T Y R E L S E N 1 9 9 2 / 1 9 9 3

Formand:

Torben Hansen, Bakkevej 6, 4200 Slagelse.

Tlf.: 53-532817

Næstformand:

Michael Tønning, Nordvej 5, 4200 Slagelse.

Tlf.: 53-530777

Sekretær:

Kaj Hansen, Solbærvej 56, 4200 Slagelse.

Tlf.: (p): 53-520690

(a): 53-610433

Kasserer:

Brit V. Sørensen, Valbyvej 8, 4200 Slagelse.

Tlf.: 53-531515

Bestyrelsesmedlem:

Jørgen Hansen, Vester Løvevej 22, 4270 Høng.

Tlf.: 53-553107

Repr. for Sorø Amtsmuseum, Arkæologisk Afdeling:

Henning Nielsen, Frølundevej 25, 4220 Korsør.

Tlf.: 53-581010